

Костишин Емілія Іванівна, доцент кафедри історії і теорії соціології, доцент, кандидат історичних наук.
Історичний факультет, Львівський національний університет імені І. Франка. Україна, 80381, Львівська обл., Жовківський р-н., м. Дубляни, вул. Львівська 12, кв.25.
e-mail: emilia.kostyshyn@gmail.com

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Пак Наталья Тадеушевна, доцент кафедры экономики и менеджмента, доцент, кандидат экономических наук.
Факультет управления финансами и бизнеса, Львовский национальный университет имени Ивана Франко.
Украина, 79053, г. Львов, ул. Владимира Великого, д. 89, кв. 66.
e-mail: n.volfik@gmail.com

Костышин Эмилия Ивановна, доцент кафедры истории и теории социологии, доцент, кандидат исторических наук.
Исторический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко
Украина, 80381, Львовская обл., Жолковский р-н., г. Дубляны ул. Львовская 12, кв.25.
e-mail: emilia.kostyshyn@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHORS

Pak Natalia Tadeushivna, Associate Professor of Economics and Management, Associate Professor, PhD.
Department of financial management and business, Lviv National Ivan Franko University
Ukraine, 79053, Lviv, street Vladimir the Great system. 89, Apt. 66.
e-mail: n.volfik@gmail.com

Kostyshyn Emilia Ivanovna, assistant professor of history and theory of sociology, associate professor, candidate of historical sciences.
Faculty of History, Lviv National Ivan Franko University
80381, Ukraine, Lviv region, Zhovkva district., Dubliany street, Lviv 12 square meters, 25.
e-mail: emilia.kostyshyn@gmail.com

Рецензент: Біттер О.А., завідувач кафедри міжнародної економіки та теорії фінансів, доктор економічних наук, професор, факультет управління фінансами та бізнесом, Львівський національний університет імені І. Франка

УДК 330.1

ЕВОЛЮЦІЯ РОЛІ ТА ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В ЕКОНОМІЦІ

Уманців Ю.М.,
Міняйло О.І.

У статті наведено результати дослідження еволюції ролі та функцій держави в економіці. Розкрито основні теоретичні підходи до аналізу місця держави в економічних процесах.

Встановлено, що успішна реалізація державою її функцій передбачає вирішення двох найважливіших завдань стратегічного характеру. Перше завдання має на меті приведення функцій держави у повну відповідність з її потенціалом. Друге завдання пов'язане з необхідністю підвищення дієздатності інститутів, що передбачає здійснення ефективної регламентуючої діяльності держави. Необхідність регулювання економіки впливає з економічних функцій, виконання яких покладається на державу. Виникнення та розвиток економічних функцій держави є результатом розвитку економіки та об'єктивних суспільних потреб.

Обґрунтовано, що у результаті ускладнення економічних зв'язків держава дедалі активніше втручається у господарське життя з метою протидії негативним тенденціям, що виникають в економіці. Визначено перспективні напрями вдосконалення регулювання державою економічних процесів.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади аналізу еволюції економічних функцій держави.

Метою статті є аналіз основних підходів до визначення ролі держави в економіці, систематизація наукових поглядів на еволюцію її економічних функцій та визначення перспективних напрямів удосконалення регулюючого впливу уряду на перебіг макроекономічних процесів.

При написанні статті використано широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема, історичний та логічний, абстрагування, узагальнення, індукції та дедукції, аналізу та синтезу.

Результати роботи полягають перш за все у здійсненні аналізу основних підходів до визначення ролі держави в економіці, систематизації наукових поглядів на еволюцію її економічних функцій та визначенні на цій основі перспективних напрямів удосконалення впливу уряду на перебіг макроекономічних процесів.

Висновки роботи полягають перш за все у тому, що досвід розвитку світової економіки чітко продемонстрував, що різні країни у певні періоди часу орієнтувалися більшою мірою на певні функції

регулювання економіки залежно від історичного етапу, національних традицій, усвідомлення своїх можливостей та необхідності їх використання.

Отримані результати можуть бути використані як при вдосконаленні проведення економічної політики держави, так і у навчальному процесі при викладанні ряду дисциплін.

Ключові слова: держава, економіка, державне регулювання, еволюція, економічна модель, економічні функції держави.

ЭВОЛЮЦИЯ РОЛИ И ФУНКЦИЙ ГОСУДАРСТВА В ЭКОНОМИКЕ

Уманцев Ю.Н.,
Миняйло А.И.

В статье приведены результаты исследования эволюции роли и функций государства в экономике. Раскрыты основные теоретические подходы к анализу места государства в экономических процессах.

Установлено, что успешная реализация государством его функций предполагает решение двух важнейших задач стратегического характера. Первая задача имеет целью приведение функций государства в полном соответствии с ее потенциалом. Вторая задача связана с необходимостью повышения дееспособности институтов, предусматривает осуществление эффективной регламентирующей деятельности государства. Необходимость регулирования экономики следует из экономических функций, выполнение которых возлагается на государство. Возникновение и развитие экономических функций государства является результатом развития экономики и объективных общественных потребностей.

Обосновано, что в результате усложнения экономических связей государство все активнее вмешивается в хозяйственную жизнь с целью противодействия негативным тенденциям, которые возникают в экономике. Определены перспективные направления совершенствования регулирования государством экономических процессов.

Предметом исследования является теоретико-методологические основы анализа эволюции экономических функций государства.

Целью статьи является анализ основных подходов к определению роли государства в экономике, систематизация научных взглядов на эволюцию ее экономических функций и определение перспективных направлений совершенствования регулирующего воздействия правительства на ход макроэкономических процессов.

При написании статьи использованы широкий спектр общенаучных и специальных методов, в частности, исторический и логический, абстрагирования, обобщения, индукции и дедукции, анализа и синтеза.

Результаты работы заключаются прежде всего в осуществлении анализа основных подходов к определению роли государства в экономике, систематизации научных взглядов на эволюцию ее экономических функций и определении на этой основе перспективных направлений совершенствования влияния правительства на ход макроэкономических процессов.

Выводы работы заключаются прежде всего в том, что опыт развития мировой экономики четко продемонстрировал, что различные страны в определенные периоды времени ориентировались в большей степени на определенные функции регулирования экономики в зависимости от исторического этапа, национальных традиций, осознание своих возможностей и необходимости их использования.

Полученные результаты могут быть использованы как при совершенствовании проведения экономической политики государства, так и в учебном процессе при преподавании ряда дисциплин.

Ключевые слова: государство, экономика, государственное регулирование, эволюция, экономическая модель, экономические функции государства.

THE DEVELOPMENT OF STATE ROLE AND FUNCTIONS IN ECONOMY

Umantsiv Y.M.,
Minaillo O.I.

In this article presented are the results of the research of evolution of the state roles and its functions in economy. Disclosed are the main theoretical approaches to evaluation of state's place in economic operations.

It is found out, that successful implementation by the state of its functions two solutions of the most important strategic nature tasks. The first task aims to bringing the state's functions in full responsibility with its potential. The second task relates with the need to increase the capacity of institutions, which foresees the implementation of the effective regulating activity of the state. The arising and development of the economic functions of the state is a result of development of economy and objective social needs.

It is founded, that as the result of complication of economic connections, the state still actively intervene into the economic life with the aim to oppose negative tendencies, which arise in economy. Identified are the perspective directions of improvement of regulations of the economic processes by the state.

The subject of the research are theoretical and methodological grounds of the analysis of the evolution of the state's economic functions.

The aim of the article is analysis of the main approaches to definition of the state in economy, systematization of scientific views on evolution of its economic functions and definition of promising directions of perfection of a regulatory impact of government on running of macroeconomic processes.

The wide spectrum of general scientific and special methods was used while the article writing, in particular historic and logical ones abstraction, generalization, methods of induction, deduction, analysis and synthesis.

The results of work are first of all in implementation analysis of the main approaches to the definition of a role of the state in economy, systematization of scientific views on evolution of its economic function and definition of perspective directions of perfection of government impact on the running of macroeconomic processes.

The conclusions of the work first of all are in the fact that the experience of development of the world economy demonstrated, that different countries in some periods of time oriented themselves mostly on certain functions of regulations of economy, depending on history stages, national traditions, realizing of the opportunities and necessity of their using.

Received results can be used both for improvement of the state's policy implementation, and in studying processes while teaching a number of disciplines.

Key words: state, economic, state regulation, evolution, economic model, economic functions of the state.

Постановка проблеми. Розкриття економічної ролі та функцій держави перебуває у центрі уваги вчених протягом багатьох століть. При цьому друга половина XX ст. відзначається тим, що у більшості країн світу до числа основних стала входити саме економічна функція держави. Тепер держава активно втручається в економіку, визначає вектори її розвитку, встановлює пропорції між окремими її секторами.

Економічна функція держави повинна мати антикризову спрямованість і спрямовуватися на створення соціально орієнтованої економіки, що враховує й узгоджує широкий спектр економічних інтересів. Більш того, держава забезпечує зовнішні умови функціонування економіки. По-перше, вона виконує функцію захисту країни і тим самим охороняє її економічний простір. По-друге, інтегрує суспільство та забезпечує відносну стабільність в умовах соціальної та майнової диференціації. По-третє, держава виступає також активним суб'єктом економічних відносин, узявши на себе деякі економічні функції, що забезпечують цілісність економічної системи країни. По-четверте, з ускладненням економічних зв'язків держава дедалі активніше втручається у господарське життя з метою протидії негативним тенденціям, що виникають в економіці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розкриття природи економічної ролі держави протягом тривалого періоду часу перебувають у центрі уваги таких вітчизняних та іноземних вчених як А. Бебело, О. Беляєв, М. Вудфорд, В. Геєць, Дж. Гелбрейт, Р. Гоббарт, Л. Горкіна, Дж. М. Кейнс, Ю. Кіндзерський, О. Комяков, О. Лоцихін, А. Мазаракі, І. Малий, Г. Манків, Дж. Міль, В. Петті, А. Піру, П. Самуельсон, В. Сіденко, А. Сміт, І. Школьник, Дж. Хікс, Т. Ховельмо та інші.

Економічна функція держави в основному полягає у регулятивних, стимулюючих, консультаційних діях. Отже, під час дослідження форм і меж включення держави в економічні процеси важливо розрізняти державу як таку, що видає законодавчі акти та здійснює адміністративне регулювання, тобто діє як зовнішня сила щодо економіки, і державу, яка виступає як власник деяких галузей або окремих підприємств, тобто безпосередньо здійснює економічну діяльність.

Метою статті є аналіз основних підходів до визначення ролі держави в економіці, систематизація наукових поглядів на еволюцію її економічних функцій та визначення перспективних напрямів вдосконалення регулюючого впливу уряду на перебіг макроекономічних процесів.

Основні результати дослідження. Розглядаючи еволюцію держави з погляду рівня розвитку, форм і способів реалізації економічних функцій, можна побудувати умовну періодизацію їхнього генезису. Виділення періодів державного розвитку з позицій особливостей економічних функцій кожного етапу дозволяє глибше зрозуміти не лише логіку прояву соціально-економічної сутності держави і механізми її реалізації, а й природу співвідношення найважливіших державних властивостей – економічної і соціальної, влади і права, суспільства й окремих соціальних груп, права й економіки, особистості і держави. Водночас, еволюцію економічних функцій держави недостатньо розглядати тільки з позиції тих змін, що відбуваються у матеріальному виробництві у міру розвитку суспільства [21, с. 81].

З перших днів існування держава займалася економічною діяльністю, втручаючись в дію суб'єктів економічного життя. Однак таке втручання в різні періоди і в різних країнах істотно відрізнялося, що дозволяє говорити про етапи еволюції економічних функцій держави. В історичному аспекті можна виділити декілька етапів еволюції ролі держави в економіці. При цьому йдеться про державу як орган політичної влади, державу як «нічний сторож», державу як інструмент макроекономічного регулювання, «соціальна держава» та ефективну державу в умовах глобалізації економіки.

Одними з перших, хто висунув теорію, яка є спробою пояснити постійні зміни в поглядах на роль держави, були меркантилісти. Так, у XVII столітті домінувало твердження, що держава повинна відігравати активну роль у розвитку торгівлі та промисловості [1, с. 36].

У XVII ст. з'являються праці В. Петті, який приділив чималу увагу дослідженню функцій держави. У «Трактаті про податки та збори» вчений виокремив шість основних функцій державного сектора, що реалізувалися через фінансування витрат на оборону держави, апарату управління; утримання церкви, шкіл та університетів; підтримка сиріт; прокладання доріг, спорудження водогонів, мостів та інших об'єктів інфраструктури. Однією з головних причин збільшення державних видатків вчений уважав небажання

населення сплачувати податки, що призводить до збільшення витрат на збирання податків, утримання судових органів, жандармів, в'язниць тощо [12, с. 22-23].

Держава як «нічний сторож». З середини XVII до середини XIX ст. роль держави обмежувалася виконанням функцій, пов'язаних із забезпеченням безпеки громадян, збереженням їх майна, створенням необхідної правової бази для взаємовідносин господарських суб'єктів. Найбільш повною характеристикою держави у цей період було ототожнення її з «нічним сторожем», який повинен був спостерігати за тим, щоб ніхто і ніщо не порушувало належного порядку речей [1, с. 36].

Уявлення про державу як про «нічний сторож» були багато у чому обґрунтовані А. Смітом та набули поширення наприкінці XVIII ст. У 1776 р. А. Сміт опублікував роботу «Добробут націй. Дослідження про природу і причини багатства націй», де спробував довести, що ринок є найкращим інструментом, котрий забезпечує як економічне зростання, так і суспільний добробут. Вчений відстоював ідею «природної гармонії» (рівноваги), яка встановлюється в економіці стихійно, при відсутності зовнішнього (державного) втручання і є оптимальним режимом функціонування економічної системи. Тому, за А. Смітом, держава в жодному разі не повинна втручатися в регулювання економічних процесів. За державою мають бути закріплені деякі базові функції (оборона, правопорядок тощо), необхідні для розвитку ринку [17].

Ідеї А. Сміта мали істотний вплив як на державу загалом, так і на економістів, зокрема. Так, наприклад, Дж. Ст. Міль оприлюднив доктрину, відому як «*природна свобода*», згідно з якою уряд не повинен втручатися у справи приватного сектора. До того ж уряд, на думку дослідника, також не повинен намагатися регулювати чи контролювати діяльність приватних підприємств. Ринок є самодостатньою системою, що представляє собою інституційну одиницю для полегшення обміну та не потребує зовнішнього втручання та регулювання [11, с. 13-14]. Будь-які порушення механізму саморегулювання спричиняють нестабільність функціонування та, як результат, економічні кризи. Вільна ринкова конкуренція найкраще слугуватиме інтересам суспільства, ринки апіорі конкурентні, а ринкова система здатна автоматично досягти макроекономічної рівноваги [18, с. 15].

А. Пігу є одним з перших економістів, який піддав сумніву досконалість ринкового механізму і вільної конкуренції. На його думку, необхідність державного втручання в економіку проявляється у двох формах, а саме: непрямій (через податки та субсидії) та прямій (через контроль за цінами й тарифами, поєднаний з контролем за випуском продукції). При прямому втручанні держави в економіку вчений не відкидав можливості прямих державних інвестицій в окремі галузі економіки й прямого державного регулювання. Причинами такого втручання А. Пігу вважав неминучість виникнення монополії й наявність «зовнішніх ефектів» як вияв суперечності між інтересами виробників і потребами суспільства у цілому [13]. Однак концепція А. Пігу, хоч у ній і було враховано важливі аспекти теорії участі держави в економічній діяльності, базувалася здебільшого на традиціях класичного підходу до розуміння особливостей функціонування ринкової системи.

Револьюційною за своїм впливом як на економічну науку, так і на практику стала макроекономічна модель Дж. М. Кейнса, котрий одним з перших використав поняття «державні видатки», а також проаналізував їхній вплив на економічне зростання країни. Ключовою в інтерпретації вченим природи і причин циклічності та безробіття є теорія ефективного попиту, яку вчений поставив у центр своєї теоретичної системи як основну умову, що визначає рівні національного доходу та зайнятості. За Кейнсом, саме ефективний попит, а не пропозиція ресурсів та зміна рівня цін (як вважали «класики»), визначає динаміку економічних процесів [6].

Державне стимулювання сукупного попиту дозволить збільшити обсяги виробництва, що своєю чергою позитивно відобразиться на рівні безробіття, а відтак – на збільшенні сукупного доходу. У випадку недостатності сукупного попиту існує неповне використання виробничих потужностей, внаслідок чого виникає циклічний спад і циклічне безробіття. Таким чином, Дж. М. Кейнс наочно показав неспроможність категоричного твердження «класиків» про те, що «пропозиція породжує попит», зауваживши, що «якщо ж закон, що пов'язує функції сукупного попиту і пропозиції, в дійсності не такий, тоді це означає, що життєво важливий розділ економічної теорії ще тільки має бути написаний» [6, с. 32].

Дж. Хікс вважав, що теорія Дж. М. Кейнса досліджувала лише певний стан економіки, коли вона перебуває у «пастці ліквідності», тобто коли зростання пропозиції грошей припиняє впливати на норму процента, а тому не здійснюється інвестування і не діє вся макроекономічна модель. У цій статті Дж. Хікс вперше вжив термін «неокласичний синтез», який означав теоретичне сполучення кейнсіанства та неокласицизму в єдину систему [20, с. 158]. Дж. Хікс був одним з перших, хто поклав початок «синтезу» кейнсіанського і неокласичного теоретичних напрямів. Вибір інструментів фінансової політики вказує на стратегічні цілі національної економіки. Залежно від економічної ситуації, що склалася у країні, здійснюється стимулююча або стримуюча фінансова політика.

Також вагому роль державі у ринковій економіці відводив Дж.К. Гелбрейт. При цьому дослідник вказував на вагомий роль державних видатків у системі регулювання економіки. Вчений надає державним видаткам роль потужного чинника, що регулює сукупний попит, стабілізує заробітну платню та ціни. Все це має істотне значення для планування, яким держава замінила ринок. Окрім цього, за допомогою фінансування національної економіки уряд формує ринок для продукції найбільш передових у технічному аспекті підприємств, котрі вимагають найбільших вкладень капіталу [5, с. 261].

На думку Дж.К. Гелбрейта, є ряд послуг, наприклад, національна оборона, освіта, захист людей і власності, щодо яких не можна з упевненістю покладатися на ринок, саме тому тут повинна діяти держава.

До того ж вчений пропонує збільшувати державні видатки на необхідні цивільні заходи уряду і тим самим підвищувати державні видатки над доходами, що збільшувало б сукупний попит (виплати за соціальним страхуванням також автоматично спроможні підвищувати сукупний попит) [5, с. 362].

Хоча при цьому у позиціях різних науковців виникає певна колізія поглядів, оскільки, на думку деяких з них, збільшення державних видатків фінансується за рахунок відповідного зростання податків, при цьому досягається одиничний мультиплікативний ефект. Так, за теоремою норвезького нобелівського лауреата Т. Ховельмо, збільшення державних видатків за умови фінансування їх за рахунок зростання податків сприяє збільшенню національного доходу на таку ж величину. Тому, щоб зберегти збалансованість державного бюджету, необхідно збалансувати державні видатки та сукупні податкові платежі [19, с. 8-10].

Однак значний обсяг державних видатків у відкритій економіці, за висновком Г. Манківа, призводить до виникнення дефіциту торговельного балансу [10, с. 228]. Простежити логіку такого твердження можна через аналіз складових сукупного попиту. Необґрунтоване збільшення державних видатків зменшує національні заощадження, які є джерелом майбутніх інвестицій в економіку. Такої ж позиції дотримується відомий американський економіст Р. Гоббард, який вважає, що «за сталого поточного обсягу виробництва збільшення державних видатків зменшує національні заощадження за умови, що домогосподарства не скорочують обсягів свого споживання на величину збільшення урядових виплат» [4, с. 652]. Макроекономічні дослідження свідчать, що споживання домогосподарств не пов'язане з державними видатками один до одного, тому, за інших незмінних умов, збільшення обсягів урядових виплат скорочує національні заощадження, які є джерелом майбутніх внутрішніх інвестицій в економіку країни. Таким чином, використовуючи цю залежність, з боку уряду можна маніпулювати інвестиційними процесами в країні.

Щодо доктрини державного регулювання ринкової економіки, то представники неокласичного синтезу обґрунтували використання здебільшого бюджетних важелів у періоди глибокого спаду виробництва і в основному кредитно-грошових інструментів – за умов піднесення та інфляції. На неокласичний синтез з боку його прихильників покладалися великі надії як щодо розвитку економічної теорії, так і щодо обґрунтування напрямів модернізації економічної політики.

Так, зокрема, нобелівський лауреат П. Семуельсон вважав, що за допомогою неокласичного синтезу можна повернути політичній економії її динамічність. Взаємодія державного регулювання з функціонуванням ринкових механізмів давала надію на вдосконалення інструментів регулювання економіки взагалі. «Неокласичний синтез з допомогою відповідної кредитно-грошової і фінансової політики наша система змішаного підприємництва може запобігти експлозії буму і різкого спаду, може розраховувати на здорове прогресивне зростання» [15, с. 396].

Поступове розширення економічних функцій держави з кінця XIX ст. відбувається у три етапи. Початок першого етапу пов'язаний з Першою світовою війною (тривав до Великої депресії 1929-1933 рр.). У цей період держава починає активно втручатися у регулювання економічних процесів, намагаючись обмежити монополістичні тенденції, створюючи державний сектор в економіці. Однак це втручання обмежується в основному галузями військового виробництва.

Світова економічна криза 1929-1933 рр. відкриває другий етап, який триває до Другої світової війни. У цей період в історії суспільства виникає система постійної та активної участі держави в управлінні ринковим господарством. Розвиваються державні форми антициклічного регулювання економіки, а також елементи планування. Така політика одержала вираження у збільшенні державної власності, зростанні обсягу державного бюджету, що став використовуватися не тільки на утримання держапарату, а й для фінансування державної та приватної діяльності. Поряд з бюджетно-податковою для регулювання макроекономічних пропорцій держава активно використовує й грошово-кредитну політику, спрямовану на стимулювання капіталовкладень, вирішення соціальних проблем [7, с. 8-9].

Третій етап розпочався після Другої світової війни і тривав до середини 50-х років XX ст. На відміну від попереднього етапу, він характеризується тим, що антициклічна політика доповнюється системою заходів для стимулювання темпів економічного росту. У цей період держава активніше бере участь у розвитку ключових галузей промисловості, створенні економічної та соціальної інфраструктури.

Серед основних причин і факторів, які зробили середину XX ст. переломним етапом у становленні так званої мета-соціальної системи на національному та світовому рівнях, вирізняються, зокрема: наслідки Другої світової війни, яка максимально збільшила рівень втручання держави у хід відтворення ринкового господарства, порушивши тим самим механізми мотивації до праці, що склалися у передвоєнні часи; швидке зростання диференціації доходів різних груп населення європейських держав, що викликало наростання соціальної напруги, особливо у переможених країнах, стимулювало потребу пошуку концепцій, моделей та механізмів розв'язання проблем, що склалися. Основними причинами еволюції економічної ролі держави виявилися зміни, що відбувалися, насамперед, у матеріальному виробництві, серед яких не тільки збільшення обсягів виробництва й ускладнення економічних зв'язків, а й посилення ролі особистого чинника у розвитку економіки [14, с. 36-38]. Зазначені зміни вимагали втручання держави у регулювання макроекономічних пропорцій і вирішення соціальних завдань, її допомоги у боротьбі з монополістичними тенденціями.

Аналізуючи місце і роль держави в національній економіці, доцільно розглядати її складові кризі призму платежів, котрі мають місце у відкритій моделі економіки. Беручи до уваги тенденції розвитку сучасного суспільства, необхідним вважається не стільки збільшень сум державних виплат, скільки розширення впливу

держави на усі сектори економіки. Така тенденція обумовлює розширення та зміцнення публічного сектора, а з позиції секторального підходу – збільшує доходи підприємств та домашніх господарств.

Зростання обсягу інвестицій сприяє розвитку виробництва та неодмінно має призвести до підвищення рівня зайнятості населення й підвищення його доходів, частина з яких також може розглядатися як інвестиційний ресурс. Збільшення обсягів державних інвестицій обумовлює зростання валового внутрішнього продукту та податкових платежів державі. У результаті сектор фінансових установ акумулює більшу суму амортизаційних відрахувань, що дає йому змогу зменшити відсотки за кредити підприємницькому сектору та збільшити обсяг приватних інвестицій [3, с. 9-11].

Збільшення ВВП, який у вигляді чистого внутрішнього продукту потрапляє у сектор домашніх господарств, сприяє зростанню доходів населення, а це, незалежно від граничної схильності до споживання та заощадження інституційних одиниць, збільшить розмір споживчих витрат і заощаджень, що врешті-решт обумовить збільшення сукупного попиту та стимулюватиме нове збільшення національного виробництва (рис. 1).

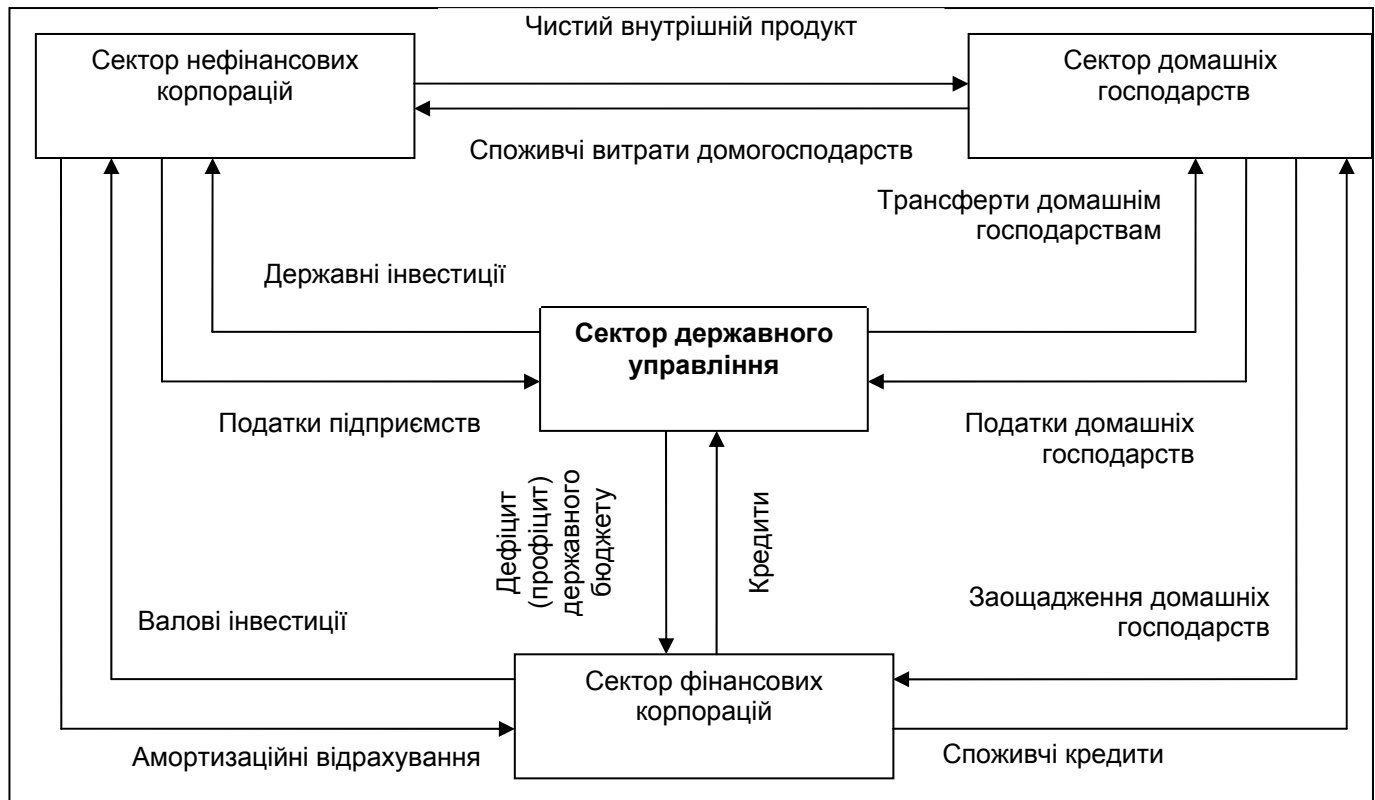

Рисунок 1. Модель економіки з урахуванням впливу держави

Джерело: складено авторами самостійно

Зміни у матеріальному виробництві, ускладнення економічних зв'язків, посилення державного втручання в економіку – такий причинний зв'язок дійсно досить чітко виявляється протягом усіх описаних вище етапів еволюції економічних функцій держави. Складніше простежити такий взаємозв'язок при переході до політики «ефективної держави».

Не можна сказати, що у 80-90-ті рр. XX ст. економічні зв'язки значно спростилися. Навпаки, економічні взаємовідносини стали ще складнішими, ніж були 20-30 років тому. Суспільне виробництво навряд чи може залишатися сьогодні стабільним і тим більше розвиватися поза активною грошово-кредитною, бюджетно-податковою та інвестиційною політикою держави. Сучасному виробництву потрібний висококваліфікований і освічений працівник, який володіє не тільки вузькопрофесійними знаннями, а й широким світоглядом, що дозволив би йому вільно орієнтуватися в обстановці, що постійно змінюється, приймати самостійні рішення. Перехід у сучасному світі до політики «ефективної держави» – це приклад порушення «балансу інтересів» під впливом тенденцій глобалізації й інтернаціоналізації світового політико-правового простору [8, с. 135-138].

Держава як інститут макроекономічного регулювання. Починаючи з кінця XIX ст. під впливом змін, що сталися в матеріальному виробництві, відбувається розширення економічних функцій держави. Йдеться про посилення концентрації й централізації виробництва, ускладнення економічних зв'язків і загострення соціальних проблем. Однак цей процес, на наш погляд, набуває певних меж та форм, якщо одночасно розглядати й ті зміни, які відбуваються в соціальній структурі суспільства. Державна політика у середині 50-х – середині 70-х рр. XX ст. виходила з певних передумов, а саме:

а) економіка повинна бути змішаною. Необхідність державного втручання в економіку зумовлена так званими вадами ринку, при яких ринкова економіка не справляється з ефективним розподілом ресурсів. До

числа таких вад відноситься наявність суспільних благ і природних монополій, зовнішніх впливів і неповнота інформації (неповнота ринків);

б) необхідна скоординована макроекономічна політика в зв'язку з тим, що ринок сам по собі нездатний привести до стабільних макроекономічних результатів;

в) ринок сам по собі не може забезпечити рівномірного розподілу доходів, а тому держава, з одного боку, повинна регулювати їх розподіл, а з іншого – захищати тих, хто через якісь причини втратив джерело прибутку або переживає інші труднощі. Одночасно держава повинна піклуватися про утворення і розвиток інфраструктури охорони здоров'я [1, с. 79-87].

Головними цілями держави при цьому були повна зайнятість, стабільність цін і рівновага платіжного балансу. У цей період держава якнайактивніше втручалася у регулювання не тільки економічних, але й соціальних відносин, а в багатьох країнах Західної Європи сформувалася ідеологія держави загального добробуту.

Державна політика «*соціального добробуту*» в 50-60 рр. XX ст. включала програми досягнення «високого рівня» життя населення шляхом створення державної системи охорони здоров'я, житлового будівництва, а також ефективної програми соціального забезпечення, регулювання мінімального розміру заробітної плати. Пізніше вони були доповнені демографічними і екологічними програмами, програмами захисту національної культури тощо.

«*Соціальна держава*» у другій половині XX ст. у більшості розвинених країн стала можливою не тільки завдяки тим змінам, які відбулися в системі матеріального виробництва в епоху переходу від індустріального до постіндустріального суспільства і які були пов'язані насамперед зі зміною ролі особистісного (людського) фактора в сучасному виробництві. «Соціальна держава» стала можливою також завдяки сталій в середині XX ст. своєрідній рівновазі сил різних соціальних груп, представлених в суспільстві, які за допомогою форм представницької демократії отримали можливість висувати і відстоювати свої інтереси.

Головна особливість сучасного етапу – поступовий перехід від політики «соціальної держави» до політики «*ефективної держави*». Суть політики «ефективної держави» знайшла своє відображення в двох основних положеннях. По-перше, держава внаслідок неймовірно збільшених витрат, що спричинили збільшення дефіциту державного бюджету, повинна істотно звужити коло своїх обов'язків, переклавши рішення ряду задач, які вона ще недавно виконувала, на інші господарюючі суб'єкти [9, с. 33-37].

По-друге, витрати на соціальні цілі не повинні забезпечуватися тільки з державного бюджету, а мають бути рівномірно розподілені між усіма суб'єктами. При всьому розмаїтті підходів до регулюючої ролі держави в економіці можна виокремити ряд засадничих економічних функцій держави, серед яких забезпечення безпеки країни та конкурентоспроможності національної економіки; реалізація законодавчо-регулюючої функції, пов'язаної зі створенням правового поля в суспільно-економічній сфері на основі прийняття законів; стабілізаційна функція, яка передбачає формування умов стійкого характеру шляхом впливу на ринкове середовище з метою подолання кризових явищ в економіці; координуюча функція, що забезпечує взаємодію ринкових структур і державного регулювання економіки з метою ефективного функціонування національної економіки; функція стимулювання і підтримки конкуренції у національній економіці; соціально-спрямовуюча функція, що передбачає соціальну орієнтацію виробництва і розподілу, включаючи розробку соціальних стандартів; стратегічна функція, котра передбачає обґрунтування і розробку стратегії розвитку національної економіки, включаючи формування системи національного прогнозування та економічного програмування; розподільча функція, що має на меті здійснення корегування розподілу ресурсів з метою зміни структури ВВП; контролююча функція, пов'язана із здійсненням контролю за виконанням законодавчих вимог; управлінська функція, яка передбачає розробку системи заходів з управління об'єктами державної власності; інформаційна функція, яка покликана забезпечувати економічним суб'єктам рівний доступ до інформаційних ресурсів; запобігання або усунення екстернальних ефектів економічної діяльності негативного характеру тощо [8, с. 140-145].

На зламі XX та XXI століть у міру того, як у наукових джерелах щоразу більше уваги приділяється розробці несуперечливих у теоретичному вимірі та водночас емпірично апробованих моделей, стрімко зростає темп упровадження ідей з теоретичних дискусій у практику діяльності державних органів. Дуже часто у цьому процесі провідну роль відіграють центральні банки, що здійснюють політику «прогнозного таргетування». До найбільш відомих наукових розробок належать модель глобальної економіки МВФ, модель RAMSES шведського Ріксбанку, нова регіональна модель Європейського центрального банку, норвезька економічна модель NEMO тощо. Усе це приклади логічно побудованих DSGE-моделей, що відображають методологічний консенсус між неокейнсіанцями, монетаристами, представниками «нової класичної школи», теорії реального ділового циклу та іншими представниками сучасної економічної думки. Саме ці моделі були розроблені в установах, які безпосередньо втілюють у життя економічну політику держави [2, с. 28-29].

На сьогодні вчені привертають увагу до того, що формування та поширення новітніх криз у XXI столітті безпосередньо пов'язане з кризовим становищем сучасної основної течії економічної науки, заснованої на підґрунті неолібералізму. Тому за цих умов економічна наука повинна долати вузькі межі свого традиційного предметного поля й брати активну участь у формуванні метаекономіки як системи знань [16, с. 16].

Зараз набирає реальних контурів нова модель регулювання економічних процесів, що покликана обмежити надто ризикові та спекулятивні операції, забезпечити виконання перш за все фінансовими установами своїх традиційних функцій акумулювання заощаджень та сприяння їхній трансформації в

інвестиції. Однак залишається чимало не вирішених питань щодо міжнародної координації реформи регулювання та створення відповідних інститутів на національному та наднаціональному рівнях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз еволюції економічної ролі та функцій держави дає змогу дійти цілого ряду висновків. Досвід розвитку світової економіки показав, що різні країни у певні періоди часу орієнтувалися більшою мірою на ті або інші функції регулювання економіки залежно від історичного етапу, національних традицій, усвідомлення своїх можливостей і необхідності їх використання.

Успішна реалізація державою її функцій передбачає вирішення двох найважливіших завдань стратегічного характеру. Перше завдання має на меті приведення функцій держави у повну відповідність з її потенціалом, під яким слід розуміти здатність уряду ефективно здійснювати свою політику. Друге завдання пов'язане з необхідністю підвищення дієздатності державних інститутів, що передбачає провадження ефективної регламентуючої діяльності держави. Необхідність регулювання економіки випливає з економічних функцій, виконання яких покладається на державу. Виникнення та розвиток економічних функцій держави – це результат розвитку економіки та об'єктивних суспільних потреб. З огляду на це подальших досліджень потребуватимуть проблеми модифікації економічних функцій держави відповідно до новітніх глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. Беляєв О.О. Держава і перехідна економіка: механізм взаємодії / О.О. Беляєв, А.С. Бебело, О.М. Комяков. – К.: КНЕУ, 2003. – 190 с.
2. Вудфорд М. Сближение взглядов в макроэкономике: элементы нового синтеза / М. Вудфорд // Вопросы экономики. – 2010. – №10. – С. 17-30.
3. Геєць В.М. Подолання квазіринковості – шлях до інвестиційно орієнтованої моделі економічного зростання / В.М. Геєць // Економіка України. – 2015. – №6. – С. 4-17.
4. Гоббарт Р. Гроші, фінансова система та економіка / Р. Гоббарт. – К.: КНЕУ, 2004. – 889 с.
5. Гэлбрейт Дж. К. Новое индустриальное общество / Дж. К. Гэлбрейт. – Избранное. – М.: Эксмо, 2008. – 1200 с.
6. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М.: Гелиос АРВ, 2002. – 352 с.
7. Кіндзерський Ю.В. Державне замовлення у світі та особливості його застосування у політиці розвитку: уроки для України / Ю.В. Кіндзерський // Економіка України. – 2015. – №3. – С. 4-25.
8. Лощихін О.М. Економічна функція сучасної держави. Теоретико-правові аспекти / О.М. Лощихін. – К.: Юридична думка, 2008. – 368 с.
9. Малий І.Й. Теорія розподілу суспільного продукту / І.Й. Малий. – К.: КНЕУ, 2000. – 248 с.
10. Манків Г.Н. Макроекономіка / Г. Н. Манків. – К.: Основи, 2000. – 588 с.
11. Милль Дж. О свободѣ / Дж. Милль; пер. с англ. А. Фридмана // Наука и жизнь. – 1993. – № 11. – С. 10-15.
12. Петти В. Трактат о налогах и сборах / В. Петти. Антология экономической классики. В 2-х томах. Т.1. – М.: МП «ЭКОНОВ», 1993. – 475 с.
13. Пигу А. Экономическая теория благосостояния / А. Пигу. В двух томах. Том 1. – М.: Прогресс, 1985. – 512 с.
14. Ретроспектива ринкових перетворень в Україні: сучасний дискурс: монографія / за ред. Л.П. Горкіної. – К.: Ін-т екон. та прогноз., 2010. – 760 с.
15. Самуэльсон Пол Э. Экономика / П.Э. Самуэльсон, В.Д. Нордхаус. – М.; СПб.; К.: Вильямс, 2007. – 1358 с.
16. Сіденко В. Глобальні кризи ХХІ століття: політекономічний підхід / В. Сіденко // Економічна теорія. – 2015. – №4. – С. 12-18.
17. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит // Антология экономической классики. В 2-х томах. Т.1. – М.: МП «ЭКОНОВ», 1991. – 475 с.
18. Школьник І.О. Державне замовлення як інструмент регулювання економічних процесів / Школьник І.О. // Вісник Української академії банківської справи. – 2009. – №2. – С. 12-18.
19. Haavelmo Trygve Magnus. On the Theory and Measurement of Economic Relations. Statistical Implications of a System of Simultaneous Equations / Trygve Magnus Haavelmo // Econometrica. – 1943a. – Vol. 11. – №1, – p. 1-12.
20. Hicks J. Mr. Keynes and the «Classics» / J. Hicks // Econometrica. – 1937. – April. – p. 147-159.
21. Mazaraki A. Semantic modeling service management of sanatorium resort health enterprises / A. Mazaraki, N. Vedmid // Економічний часопис-XXI. – 2013. – №7-8 (1). – С. 80-82.

References

1. Belyayev A.A. The state and transitional economy : a mechanism of interaction / A.A. Belyayev, A.S. Bebelya, A.N. Komyakov. – M.: Finansy, 2003. – 190 s.
2. Vudford M. The approximation of views in macroeconomics: the elements of the new synthesis / M. Vudford // Voprosy ekonomiki. – 2010. – №10. – S. 17-30.
3. Geyets V.M. Overcoming of quasimarket formation is a road to investment oriented model of economic growth / V.N. Geyets // Ekonomika Ukrainy. – 2015. – №6. – S. 4-17.
4. Gobbart R. Money, financial system and economy / R. Gobbart. – M.: Finansy, 2004. – 889 s.
5. Gelbreyt Dzh. K. New industrial society / Dzh. K. Gelbreyt. – Izbrannoye. – M.: Eksmo, 2008. – 1200 s.

6. *Keyns Dzh. M. General theory of employment, interest and money / Dzh. M. Keyns. – M.: Gelios ARV, 2002. – 352 s.*
7. *Kindzerskiy Y.V. The State Order in the world and peculiarities of its application in development policy: lessons for Ukraine / Y.V. Kindzerskiy // Ekonomika Ukrainy. – 2015. – №3. – S. 4-25.*
8. *Loshchikhin A.N. Economic function of a modern state. Theoretical and legal aspects / A.N. Loshchikhin. – M.: Yuridicheskaya mysl', 2008. – 368 s.*
9. *Malyy I.I. Theory of distribution of social product / I.I. Malyy. – M.: Finansy, 2000. – 248 s.*
10. *Manko G.N. Macroeconomics / G. N. Manko. – K.: Osnovy, 2000. – 588 s.*
11. *Mill' Dzh. About liberty / Dzh. Mill'; per. s angl. A. Fridmana // Nauka i zhizn'. – 1993. – № 11. – S. 10-15.*
12. *Petti V. A treaty about taxes and collections / V. Petti. Antologiya ekonomicheskoy klassiki. V 2-kh tomakh. T.1. – M.: MP «EKONOV», 1993. – 475 s.*
13. *Pigu A. Welfare Economics / A. Pigu. V dvukh tomakh. Tom 1. – M.: Progress, 1985. – 512 s.*
14. *Retrospective of market reforms in Ukraine: modern discourse: monografiya / pod red. L.P. Gorkin. – M.: In-t ekon. i prognozuuv., 2010. – 760 s.*
15. *Samuel'son Pol E. Ekonomika / P.E. Samuel'son, V.D. Nordkhaus. – M.; SPb.; K.: Vil'yams, 2007. – 1358 s.*
16. *Sidenko V. The global crises of the XXI century: an approach of the political economy / V. Sidenko // Ekonomicheskaya teoriya. – 2015. – №4. – S. 12-18.*
17. *Smit A. Research about the nature and reasons of wealth of the nations / A. Smit // Antologiya ekonomicheskoy klassiki. V 2-kh tomakh. T.1. – M.: MP «EKONOV», 1991. – 475 s.*
18. *Shkol'nik I.A. The State Order as a tool of regulation of economic processes / Shkol'nik I.A. // Vestnik Ukrain'skoy akademii bankovskogo dela. – 2009. – №2. – S. 12-18.*
19. *Haavelmo Trygve Magnus. On the Theory and Measurement of Economic Relations. Statistical Implications of a System of Simultaneous Equations / Trygve Magnus Haavelmo // Econometrica. – 1943a. – Vol. 11. – №1, – p. 1-12.*
20. *Hicks J. Mr. Keynes and the «Classics» / J. Hicks // Econometrica. – 1937. – April. – p. 147-159.*
21. *Mazaraki A. Semantic modeling service management of sanatorium resort health enterprises / A.Mazaraki, N. Vedmid // Ekonomicheskij chasopis-XXI. – 2013. – №7-8 (1). – С. 80-82.*

ДАНИ ПРО АВТОРІВ:

Уманців Юрій Миколайович, професор кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету, професор, доктор економічних наук.

e-mail: markov8@ukr.net

Міняйло Олександр Іванович, доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету, доцент, кандидат економічних наук.

e-mail: ekonteor@yandex.ru

ДАНЫЕ ОБ АВТОРАХ

Уманцев Юрий Николаевич, профессор кафедры экономической теории и конкурентной политики Киевского национального торгового-экономического университета, профессор, доктор экономических наук.

e-mail: markov8@ukr.net

Миняйло Александр Иванович, доцент кафедры экономической теории и конкурентной политики Киевского национального торгового-экономического университета, доцент, кандидат экономических наук.

e-mail: ekonteor@yandex.ru

DATA ABOUT THE AUTHORS

Umantsiv Yuriy Mykolayovych, professor of economic theory and competition policy in Kyiv National University of Trade and Economic, professor, doctor of economic sciences.

e-mail: markov8@ukr.net

Miniailo Alexandr Ivanovych, associate Professor of economic theory and competition policy in Kyiv National University of Trade and Economic, associate professor, candidate of economic sciences.

e-mail: ekonteor@yandex.ru

УДК 172.12:351.865(477)

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ЯК ОДИН ІЗ ФЕНОМЕНІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Шимченко Л.А.

Предметом дослідження є волонтерський рух як один із феноменів самоорганізації громадян України в умовах зовнішньої загрози державі і суспільству, що взяв на себе функцію стабілізатора рівня соціальної напруги та привніс в життя українців потребу в свободі, справедливості і мирі, як механізмах забезпечення власної соціальної безпеки.